

СРПСКО ФИЛОЗОФСКО ДРУШТВО

ТРАДИЦИЈА И САВРЕМЕНОСТ

XXXII регионални филозофски скуп у Сремским Карловцима

Књига сажетака

Место одржавања скупа: Карловачка гимназија

Датум одржавања скупа, 13. и 14 септембар 2025. године

Др Борис Милосављевић
Дописни члан САНУ
Научни саветник
Балканолошки институт САНУ
boris.milosavljevic@bi.sanu.ac.rs
borismiloss@gmail.com

Традиција и савременост. Методолошки проблеми тумачења прошлости: пример биографије и дела Бранислава Петронијевића (поводом 150. годишњице рођења)

Сажетак: Увек је потребно размотрити значење основних појмова, као што су „традиција” и „савременост”. Поставља се питање да ли је традиција све што је прошлост или постоји критеријум на основу кога се нешто сматра традицијом, а нешто изоставља из ње. Наравно, ово питање подразумева различите врсте традиције у различитим областима и епохама. Поставља се питање да ли је савременост нешто што је само „сада и овде” или је савременост један веома широк појам који је временом мењао своје значење. У свом приступном предавању одржаном 1940. године Кајица Миланов је дао један историјски преглед развоја филозофије у којем је приказао и промене обима појма „филозофија”. Тема је, међутим, потпуно потиснута у наредном периоду, пошто је историја филозофије код нас добила једно специфично другачије значење и циљ. Пошто Бранислав Петронијевић представља највеће име српске филозофије тога времена, разумевање његове биографије и дела дају драгоцен допринос разумевању прошлости филозофије и њене традиције. Даје се пример различитог тумачења појединих догађаја из његове биографије, као и различитог приказивања његових одлука у време преломне кризе наше филозофије, када је наступио један сасвим нов почетак филозофског мишљења код нас, под чијим су утицајем школоване бројне генерације филозофа. Показује се да је пре свега потребно утврдити основне чињенице и проверити њихову поузданост. Потом се разматрају различита мишљења, као и тумачења „за и против”. Тек пошто се заврше ове „предрадње”, следи херменеутички подухват „уживљавања” и „оживљавања” мишљења из прошлости. Показаће се да је тема „кризе филозофије” постала „феномен дугог трајања” и да је данас нераскидиво повезана са темом „кризе (друштвених) наука”.

Кључне речи: традиција, савременост, филозофија, историја, херменеутика, Кајица Миланов, Бранислав Петронијевић

Владимир Дрекаловић

Редовни професор Универзитета Црне Горе

drekalovicv@gmail.com

Једно савремено разумијевање односа математичких структура и физичког свијета – негирање или потврда традиционалног приступа?

Мери Ленг, професор на Универзитету у Јорку, британски филозоф математике, објавила је прије неколико година текст „Модели, структуре и објашњавајућа улога математике у емпиријској науци“, у којем је покушала да објасни неколико тврдњи везаних за однос између структура математичког и физичког свијета. Грубо говорећи, она сматра да се физички феномени/структуре могу посматрати као инстанције (нижи степени ентитета у хијерархији ентитета универзума) математичких структура. Према њеном мишљењу, ово гледиште не може имати никакве позитивне посљедице по математички платонизам. Покушаћемо да укажемо на неке могуће слабости њених ставова као и да упоредимо њено савремено гледиште са неким традиционалним погледима на однос математичких и физичких структура. Прије свега, проблематизоваћемо идеју структуре физичког свијета и природу односа такве структуре према математичким структурама.

Идеја коју Ланг промовише изражена је тврдњом да су структуре које постоје у различитим математичким теоријама опредмећене у конкретним физичким околностима. Прецизније, њен имплицитно изражен став у поменутом тексту је да за сваку специфичну емпиријску структуру можемо пронаћи одговарајућу општу математичку структуру унутар специфичне математичке теорије. Стога, она не подржава став о постојању изоморфизма између таквих структура, пресликавања између математичких и физичких структура које би биле међусобно идентификоване. Новина у њеном доприносу када је у питању филозофија математике односи се на покушај да се објашњавајућа применљивост математике у емпиријској науци заснује на структурном искуству обје стварности. Другим ријечима, филозофска иновација у овом приступу је став да се физички свијет, као и математички свијет, може сматрати структурабилним и да су структуре из оба свијета у одређеним везама. Међутим, оно што остаје отворено питање и нејасна ствар када је у питању пројекат структурног повезивања апстрактног свијета математике и емпиријског свијета физичких објеката јесте стварно стање ствари у вези са таквим повезивањем у односу на *све* елементе емпиријског свијета. Конкретним примјерима ћемо покушати показати слабости предложеног концепта као и направити поређења која се односе на традиционални приступ овој теми у оквирима филозофије математике.

Кључне ријечи: структура, филозофија математике, физички свијет, објашњење.

РАДИВОЈЕ КЕРОВИЋ

Филозофски факултет

Универзитет у Бањој Луци

Тел. 065 – 881 – 297

Меил: radivoje.kerovic@yahoo.com

САВРЕМЕНОСТ БЕЗ ДУБИНЕ И ОДСУСТВО СПАСОНОСНОГ ПЕРВА ФИЛОСОФИЈЕ

Сажетак: У овом раду аутор заступа тезу да су мисаони видици и проблемско поље философије непотпуни. Треба их употпунити свијешћу о живом Богу, духовним силама и демонији савремене технике. Она се испољава спајањем вјештачких хтијења, знања и умјешности са хтијењима, знањима и мотивима мрачних чинилаца моћи. Савремене дигиталне технологије прожимају, али и празне и сиромаше квалитет и дубину савремене свијести. Брани се и мисао да философија није и не треба да буде само свјетовна, већ и да уђе у сферу духовног и оностраног...Тиме би могла да се укључи у насušни подухват спасења човјека и његовог свијета.

Кључне ријечи: философија, достојанство, спасење човјека, завјера, слобода.

Војан Благојевић

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

Tradicija i njen dvojniki

Tema izlaganja će biti Ničeova i Kjerkegorova kritika pokušaja uspostavljanja tradicionalističkih režima u Nemačkoj i Danskoj. Polazeći od kritike kako prosvetiteljskih, tako i romantičarskih linija misli, naša dva filozofa revidiraju značenja pojmova tradicije i savremenosti na kraju Moderne, ukazujući na pogubnost konzervativno-reakcionarne apropijacije i falsifikacije tih pojmova, kako za pojedince, tako i za čitavu kulturu.

ГРИГОРИЈЕ НИСКИ О ОДНОСУ СУШТИНЕ И ЕНЕРГИЈЕ

Апстракт: У овом раду биће размотрена два кључна појма филозофије и теологије св. Григорија Ниског – појам суштине и појам енергије. Као један од Кападокијских отаца, св. Григорије Ниски је наставио и допунио учење св. Василија Великог управо у погледу терминолошког и догматског утврђивања, а затим и диференцијације ових појмова, као и односа појмова суштина и ипостас. На тај начин, разрешени су проблеми у вези са формалним филозофским именовањем и појмовном обрадом говора о Богу, чиме су ударени и темељи метафизике као науке у хришћанском кључу. Однос појмова суштина и енергија у овом контексту је од посебног значаја, а стога што ови појмови оцртавају централни проблем говора о Богу: са једне стране, његову апсолутну непојмљивост и неисказивост, те са друге стране, могућност створења да приступи непознатљивом Творцу. Значај појма енергије биће осветљен како у контексту учења о св. Тројици, тако и у контексту односа Творца и света.

Кључне речи: св. Григорије Ниски, суштина, енергија, ипостас, онтологија, свет.

Gregory of Nyssa on the Relationship between Essence and Energy

Abstract: This paper will examine two key concepts in the philosophy and theology of St. Gregory of Nyssa – the concept of essence and the concept of energy. As one of the Cappadocian Fathers, St. Gregory of Nyssa continued and supplemented the teachings of St. Basil the Great, particularly regarding the terminological and dogmatic establishment, as well as the differentiation of these concepts, along with the relationship between the concepts of essence and hypostasis. In this way, the problems related to the formal philosophical naming and conceptual processing of discourse about God were resolved, thereby laying the foundations of metaphysics as a science in a Christian key. The relationship between the concepts of essence and energy in this context is of particular significance, as these concepts outline the central problem of discourse about God: on the one hand, His absolute incomprehensibility and ineffability, and on the other hand, the possibility for creation to approach the ungraspable Creator. The significance of the concept of energy will be illuminated both in the context of the teaching about the Holy Trinity and in the context of the relationship between the Creator and the world.

Keywords: St. Gregory of Nyssa, essence, energy, hypostasis, ontology, world.

Sonja Tomović Šundić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet Crne Gore

stomovic@t-com.me

Filozofski pojam smisla između tradicije i modernosti

Apstrakt: Pitanje smisla jedno je od temeljnih filozofskih pitanja koje otvara prostor za različita tumačenja filozofa kao i za raznovrsna razmatranja u antropološkim, etičkim i estetičkim raspravama koje se bave krucijalnim egzistencijalnim problemima. Različite filozofske škole i mislioci nude autentične odgovore na pitanja smisla kada je u pitanju klasična filozofija, ali je ova tema relevantna i u dobu naše savremenosti, naročito usljed sve očiglednije krize identiteta, krize vrijednosti, govora o kraju istorije, kraju čovjeka, neonihilističnom poricanju autentične važnosti mišljenja i slobode. Posebno u filozofskim radovima Susan Wolf, Thomasa Metza, Davida Bentara koji analiziraju različite teorije smisla, teističke, naturističke, nihilističke i postmodernističke, što pokazuje da filozofi i danas imaju značajnu ulogu u dešifrovanju pojma smisla, u svijetu koji je sve kompleksniji i kome je neophodna istinska filozofska refleksija.

Ključne riječi: smisao, neonihilizam, post-istina, vrijednosti, mišljenje, sloboda.

Часлав Д. Копривица

Факултет политичких наука

Шта је заправо *савременост*?

Овдје желимо да говоримо о „савремености“ у особено нормативно подразумеваном смислу, дакле, не у номиналном значењу нечега што напросто „спада“ у садашњи тренутак, већ нечега дораслога (претпостављеном) „захтјеву“ садашњости. Епохално типичној, модерној употреби ознаке „савремен“ својствен је препознатљиви *семантички вишак*, којим није означено тек оно што је тренутно на дјелу, што је сада случај, већ оно од садашњег што је притом репрезентативно за текућу епоху, у смислу, рецимо, претпостављеног дејства представе о „напретку“, „начину живота“ и сл. Обје ове представе су високонабијене идеолошком садржином, што и „савременост“ у значењу које је овдје од интереса чини типичним *идеолошким маркером*. С друге стране, у времену хиперпродукције стварности и искуст(а)ва о њој, на дјелу је експесивни прилив нове (искусиване) стварности у реалном, *садашњем* временом. Јасно је да онога што је тренутно на дјелу не може све бити „епохално репрезентативно“. Наиме, има тренутно установљивих феномена, бавајућих, те збивања који су и погледу типичнога за садашњи епохални/животни/технолошки/друштвени *тренутак* индиферентни, као што мора имати и више несавременога, што више не иде укорак са својим/овим временом, већ је увелико на путу ка формалној *застарјелости*, јер му истиче „епохални рок трајања“.

Када се нешто сматра репрезентативним за садашњост, то се обично под тиме има у виду са-временост, као *примјерености овом времену*, као нека врста чудновате *темпоралне адекватације*. А како би се могло установити шта је неком времену примјерено? Има ли епоха своју „суштину“ да би овакво поређење било могуће, чак уопште смислено? Чини се, дакле, да представа о са-времености почива на есенцијализујућој хипостази епохално схваћене временитости, као особеног, за модерну хипервременитост карактеристичног антипода епохалног мишљења. Код некритичке представе о „епохалности“ стапају се до неразазнатљивости – иако се њихова разлика ћутке претпоставља – унутарвременито и мјеродавна временитост, као својеврсни одсјечци („блокови“) есенцијализоване повијесне стварности, које одликује њихова „епохална“ *differentia specifica*. Стварносно неутрално, „хронометарско“ вријеме овдје се замјењује нормативно надконструисаном епохалном квазесенцијалношћу, која функционира као тобоже узорном свему што је тренутно напросто стварно. У слједећем кораку, претпоставља се за ову идеолошки схваћену „савременост“, спонтано-префлексивно одвија процес разлучивања примјеренога од непримјеренога. Тада нема потребе удубљивати се у процјену тога шта је заиста савремено, а шта не, будући да смо вријеме, због претпостављеног кратког споја фактички-номинално тренутнога и нормативно-есенцијално савременога, све вријеме и над свим доноси *суд о његовој (не)савремености*.

Кључне ријечи: савременост, есенцијализовање времена, идеологизовање садашњости, културнокритичка рефлексивност.

Sonja Janičić

istraživač-saradnik

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

janicicsonja@yahoo.com

sonja.janicic@f.bg.ac.rs

Aktualnost povesnosti u ogledalu savremene psihoanalize

Ovaj rad pristupa problemu odnosa između savremene i tradicionalne misli iz perspektive psihoanalize, pre svega teorije psihoanalitičara Žaka Lakana. Za razumevanje ove problematike biće nam relevantna Lakanova teorija stadijuma ogledala, kao i njegovo shvatanje četiri diskursa: Gospodara, Univerziteta, Analitičara i Histerika. Dominantno znanje u određenoj kulturi bitno je determinisano gospodarećim označiteljem (S_1) – u našem slučaju, *diskursom neoliberalizma*. Gospodareći diskurs uslovljava i transformiše aktualno *znanje*, čak i kada je reč o (naizgled) tradicionalnim idejama. Kako bismo bolje izložili potencijalni mehanizam kojim aktualni ideološki diskursi *menjaju* tradicionalne sisteme znanja, uvodimo pojmove *ideološkog objekta* i *fragmentacije diskursa* (koja je praćena *apsolutizacijom* diskursa). Ideološki objekat razumemo kao konstelaciju specifičnih, aktualnom ideologijom određenih, međusobno usklađenih fantazmatskih i simboličkih sadržaja, koja ima *funkciju* stabilizacije i konfigurisanja (prevashodno narcističke dimenzije) subjekta u grupi. Obrazložimo ideju da efektivnost delovanja ideološkog objekta na savremenog subjekta počiva na diskursima koji su simbolički fragmentisani, i istovremeno imaginarno uceljeni. Drugim rečima, ideološki objekat, u čijoj je osnovi, između ostalog, (paranoidno) znanje, pozicioniramo predominantno u Lakanov *registar imaginarnog*. Hegemoni sistemi znanja neoliberalizma bivaju značajno fantazmatski profilisani – tj. upućuju na povlašćene fantazme nama pripadajućeg ideološkog realiteta. Stoga, svaka tradicionalna misao, postajući deo aktualno vladajućeg korpusa znanja, nužno menja svoje značenje, a potencijalno i funkciju. Ovu *ideološku* transformaciju znanja prikazaćemo osvrtom na aktualna dešavanja, poređenjem anarhističkog i savremenog, lokalnog razumevanja *direktne demokratije* u okvirima studentskog pokreta u Srbiji, tokom 2025. godine.

Ključne reči: psihoanaliza, ideološki objekat, neoliberalizam, direktna demokratija

Miloš Miladinov

Filozofski fakultet, Novi Sad
milos.miladinov@ff.uns.ac.rs

Diskontinuitet umesto kontinuiteta: Fuko i problem tradicije u *Arheologiji znanja*

U radu autor ispituje odnos između tradicije i savremenosti na osnovu Fukoovih uvida iz *Arheologije znanja*. Imajući u vidu Fukoove teze, dolazi se do zaključka da pojam „tradicije“ nije neutralna kategorija, već posledica specifičnih diskurzivnih formacija koje proizvode privid kontinuiteta u istoriji mišljenja. Umesto da istoriju vidi kao linearan razvoj ideja, Fuko pokazuje da se iza pojma tradicije često skriva niz operacija koje povezuju heterogene pojave i predstavljaju ih kao neprekinuti niz. Tradicija, dakle, ne postoji sama po sebi, već je efekat određenih načina na koje se proizvodi, organizuje i prenosi znanje. Odbijajući da tradiciju misli kao nešto što se može jednostavno prihvatiti ili odbaciti, Fuko ovom problemu pristupa tako što je razlaže na nizove diskontinuiteta, rezova i promena. Njegova metoda arheologije znanja pokazuje kako se u različitim periodima formiraju različiti uslovi mišljenja, koji ne mogu biti shvaćeni kao linearni nastavak onih prethodnih. Na taj način, on destabilizuje klasičnu predstavu o istoriji filozofije i znanja kao o neprekinutom nizu, otkrivajući mrežu paralelnih istorija. Ova perspektiva omogućava da se savremenost shvati ne kao puki produžetak prošlosti, nego kao specifičan događaj u istoriji znanja. Savremenost se, prema tome, ne definiše kroz vernost tradiciji niti kroz njeno odbacivanje, već kroz sposobnost da se prepoznaju njene granice, pukotine i kontingentni uslovi mogućnosti. To znači da je savremenost mesto u kojem se uočava diskontinuitet, trenutak u kojem je moguće misliti drugačije i otvoriti nove horizonte mišljenja.

Ključne reči: Fuko, diskurs, diskontinuitet, istorija, tradicija.

Luka Rudić

Filozofski fakultet u Novom Sadu
doktorand

AGAMBENOV RAZUMEVANJE SAVREMENOSTI I TRADICIJE

Apstrakt: Ovo izlaganje biće usmereno na analizu međuodnosa pojmova tradicije i savremenosti u filozofiji Đorđa Agambena, sa posebnim osvrtom na njegovo tumačenje misli Valtera Benjamina. Polazeći od Agambenovog razumevanja „savremenosti“ kao sposobnosti da se prepozna tama vlastitog vremena, razmatraćemo na koji način ovaj pojam funkcioniše u dijalogu sa tradicijom. Tradicija, u kontekstu Agambenovog filozofiranja ne predstavlja pasivno prenošenje, već aktivnu reinterpetaciju onog prošlog, te je tradiciju moguće razumeti kao svojevrsan “rezervoar” mogućih reinterpetacija.

U tom smislu, tradicija nije ni linearna ni koherentna. Ona je, kako to sugeriše Benjamin u svojim tezama o filozofiji istorije, koji presudno i utiče na Agambenovu poziciju po ovom pitanju, fragmentarna i izložena prekidima koji omogućavaju njen stvarni politički i estetski potencijal. Agamben preuzima ovu perspektivu i razvija je propitujući način na koji određene figure prošlosti mogu „biti spasene“ u sadašnjosti kroz čin mišljenja i imenovanja.

Posebna pažnja biće posvećena pojmu "kairosa" koji u izvesnom smislu nasleđuje Benjaminovu figuru "mesijanskog vremena". Kroz ovu analizu ukazaćemo na to kako Agamben, pod Benjaminovim uticajem, nastoji da misli pojam savremenosti koji nije raskid sa tradicijom, već je njeno ponovno oživljavanje u kontekstu koji izmiče linearnom progresu modernosti. U tom smislu se Agambenov pojam tradicije može misliti kao svojevrsan “treći put” – nasuprot dihotomiji konzervativizma i progresivizma.

Ključne reči: Agamben, tradicija, istorija, Benjamin, savremenost, kairos

Душко Прелевић
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
dusko.prelevic@f.bg.ac.rs

Неизбежност традиције

Апстракт: Традиција се обично контрастира са иновацијом, модом, али и револуцијом (бил да је реч о интелектуалном или политичком контексту), и то управо од стране многих који су током историје покушавали традицију да оспоре, али и од стране оних који су покушавали да је бране. Критичари традиције, они који би желели потпуни раскид с њом, обично пропагирају новине којих до њихове појаве наводно није било. Ипак, ближи поглед на репрезентативне примере из домаће и светске историје указује на то да су критичари традиције, по правилу, у замаскираном облику, свесно или несвесно, преузимали многе праксе које су пре њих постојале, и то управо у оним срединама и временима која су желели као гумицом да пребришу. Тако се традиција показује *de facto* неизбежном детерминантом савремености, а познати револуционарни подухвати испоставили су се као пуки покушаји преузимања власти без коренитије жеље или могућности да се ствари из темеља преобразе. То нас с правом може навести на то да се према таквим и сличним подухватима и њиховим промотерима у садашњости или будућности односимо са великом резервом.

Кључне речи: традиција, савременост, револуција, мода, иновација.

ЕСТЕТИКА ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ КАО СВЕВРЕМЕНА АВАНГАРДА

Апстракт: Рад истражује естетичка разматрања св. Василија Великог, с посебним освртом на његов онтолошки приступ лепоти и уметничком творењу. Естетика св. Василија Великог је начелна естетика - естетика у којој се и дело и природа творења разматрају према свом начелу, а то начело нужно јесте у сагласју са свеопштим начелом и устројством света. Сходно томе, уметност је препознавање устројства света и деловање у складу са његовим логосним поретком. Позиција св. Василија Великог је авангардна, као и позиција сваког ко преузме исто промишљање, а из разлога што се испуњава у будућем веку. Такво уметничко творење се саодношава са будућим веком, а не са тренутком стварања у времену.

Кључне речи: св. Василије Велики, естетика, уметничко творење, авангарда, будући век.

The Aesthetics of Basil the Great as a Timeless Avant-Garde

Abstract: The paper explores the aesthetic considerations of St. Basil the Great, with particular attention to his ontological approach to beauty and artistic creation. The aesthetics of St. Basil the Great is a principial aesthetics—an aesthetics in which both the work and the nature of creation are examined according to their principle, and that principle is necessarily in harmony with the universal principle and the order of the world. Accordingly, art is the recognition of the world's order and acting in accordance with its logos-based structure. The position of St. Basil the Great is avant-garde, as is the position of anyone who embraces the same line of thought, because it is fulfilled in the age to come. Such artistic creation relates to the future age, rather than to the moment of creation in time.

Keywords: St. Basil the Great, aesthetics, artistic creation, avant-garde, future age.

Бранкица Поповић

Редовни професор Филозофског факултета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици.

brankicapopovic69@gmail.com

Традиционалне моралне вредности и политички живот

Апстракт: Као градивни, генетски и витални део душе и воље једне људске заједнице, морал одређује како квалитет живота у њој тако и изгледе за њену срећну будућност и опстанак. Његов значај се састоји у томе да институције система буду стварни носиоци истине и поверења и сигуран ослонац свих јединки које припадају одређеној друштвеној организацији. Посматрано из те димензије стварности, очигледно је да морал у нашем друштву живи свој дубоки пад: моралне вредности су обојене својим супротностима тако да се тешко разазнају праве намере, циљеви и средства поступања одређених група и појединаца. Такво стање морала има разорно дејство на квалитет и моћ воље да се стварају трајне вредности и води у општу апатију и осећај губљења поверења и ослонаца у друге људе, у институције друштва и у саму државу. Резултат тога су усамљеност и отуђења на свим нивоима битисања и (или) удруживање у групације са непровереним критеријумима заједништва. Принцип раскида са традицијом, сам по себи, широко отвара врата осећају несигурности, расту ауторитарности а некритичко прихватање нових (било страних или домаћих) (не)вредности, све више појачава конфузију у свим структурама нашег друштва. У Републици Србији дефинитивно постоји антиполитичка култура разочарења, како ову појаву називају Хеј и Стокер. То можда није мржња, али један вид неповерења према политици и политичарима. Узроци тог неповерења су културолошки дубоко усађени, делом због историјских околности а делом можда и због актуелних политичких дешавања. Раскидање јединстава између морала и политике је проблематично јер прети да изузме политичку етику из подручја одговорности општеважећих моралних начела и зато што прети да на политичку етику примени мање строга мерила.

Кључне речи: морал, традиција, политика, институције, опстанак, стварност, одговорност.

Проф. др Стојан Шљука
stojanms@gmail.com

Традиција и модерни свијет

Апстракт: традиција није просто памћење нечега што је било у прошлом времену. Традиција није једноставно понављање поступака и радњи које су карактеристичне нашим претцима. Традиција није нешто што од нас тражи да се строго придржавамо норми... Традиција је искуство многих генерација протекло кроз вријеме које је непоновљиво али које треба да буде подлога нашег познања свијета. Традиција је културно сазријевање које треба да изроди нова покољења са новим идејама. Традиција је коријен сваког народа и сваке културе... Осим што западноевропска философија прескаче један бриљантан, иновативан и по философију, политику, право, етику и економију користан период као што је то вријеме Византијског царства, уопште се не осврћу на оно што се на свим пољима догађа у европском сусједству – у Русији. Источна Европа, посебно Словени и православни Хришћани, још увијек воде бригу о традицији и из ње вуку сав свој однос према савременим кретањима у науци, политици, философији...

Кључне ријечи: традиција, мудрост, морал, политика, модерност, држава, право, слобода...

Драго Ђурић

Одељење за филозофију

Филозофски факултет Универзитета у Београду

drago.djuric@f.bg.ac.rs

Историјско место Кантове тврдње „егзистенција није реални предикат“

Људи обично мисле да између тврдњи „X је зелено“ и „Y постоји“ нема неке суштинске разлике – у оба случаја се тврди нешто о нечему. Исто тако обично се мисли да су то нека својства која се приписују реалним, постојећим стварима. Та представа стоји у основи тзв. егзистенцијалног импорта – говорити о нечему има смисла само ако оно постоји. Међутим, из тврдње, приметили су филозофи, „планета Чкрљ је зелена“ не следи закључак да таква планета постоји. Још је Парменид приметио да је оправдано тврдити да нешто постоји само уколико оно заиста постоји. Због тога је истицао проблем истинитости тврдњи о непостојању. На шта се у стварности ослањају такве тврдње, питао је он. То тврдње о постојању и непостојању нечега доводи у необичну позицију. Аристотел каже да између тврдњи „човек“ и „човек постоји“ нема значајне разлике, јер се додавањем предиката „постоји“ не мења значење речи „човек“. Арапски филозоф ал-Фараби је, на трагу Аристотела да приписивати постојање нечему има смисла у логици, али не и у природној науци, што је, како што ћемо видети, доста блиско Кантовом гледишту.

Хјум је такође указао на необичност до које нас доводи третитање постојања као својства неке ствари. Позната Кантова тврдња гласи „постојање није реални предикат“. Том тврдњом се не додаје неко ново својство онеме чије се постојање тврди, односно не проширује се знање о њему, каже он. Кант је ову своју тврдњу изнео поводом разматрања онтолошког аргумента за божије постојање, али је јасно да је она има шире импликације. Указаћемо још на то да се његово разматрање овог проблема у суштини не разликује у његовом предкритичком и критичком периоду, већ да је реч само о промени, условно речено, општег метафизичког оквира. Истаћићемо још то да је Кантово разматрање битно утицало на касније Фрегеово и Раселово развијање проблем који се тичао тзв. егзистенцијалне квантификације и питања предиката другог реда.

Кључне речи: Кант, Парменид, Ал Фараби, Хјум, Фреге, Расел, егзистенцијална квантификација, предикатска логика, онтолошки аргумент

The historical place of Kant's statement "existence is not a real predicate"

People usually think that there is no essential difference between the statements "X is green" and "Y exists" - in both cases, something is asserted about something. It is also usually thought that these are some properties that are attributed to real, existing things. This idea is at the basis of the so-called existential import - talking about something only makes sense if it exists. However, philosophers have noted that the statement "the planet Zeta is green" does not follow from the conclusion that such a planet exists. Parmenides also noted that it is justified to assert that something exists only if it really exists. That is why he emphasized the problem of the truth of assertions about non-existence. What do such assertions actually rely on, he asked. This puts assertions about the existence and non-existence of something in an unusual position. Aristotle says that there is no significant difference between the statements "man" and "man exists," because adding the predicate "exists" does not change the meaning of the word "man." The Arab philosopher al-Farabi, following Aristotle, argued that ascribing existence to something makes sense in logic but not in natural science, which, as we shall see, is quite close to Kant's view. Hume also pointed out the strangeness of treating existence as a property of a thing. Kant's famous statement is that "existence is not a real predicate." This statement does not add any new property to the thing whose existence is asserted, that is, it does not expand knowledge about it, he says. Kant made this statement in the context of considering the ontological argument for the existence of God, but it is clear that it has broader implications. We will also point out that his consideration of this problem does not differ essentially in his pre-critical and critical periods, but that it is only a matter of a change, conditionally speaking, of the general metaphysical framework. We will also emphasize that Kant's consideration significantly influenced Frege's and Russell's later development of the problem concerning the so-called existential quantification and the question of second-order predicates.

Keywords: Kant, Parmenides, Al-Farabi, Hume, Frege, Russell, existential quantification, predicate logic, ontological argument

ЈАВНОСТ, ПОЛИТИКА И АРГУМЕНТИ, НЕКАД И САД

Резиме: Традиционално просветитељско поверење у јавно мишљење најдубље је исказао Кант речима да је то „јавна употреба ума“. Овакво поверење у аргумент, наилазило је на две критике. Прва се темељила на проблему мишљења, на уплитање интереса, воља, емоција, маште и жеља. Друга критика тече из тековина савремених информатичких медија. Интернет или Мрежа дефинитивно су одбацили традиционално комуницирање и постају технологија која нас позива да реагујемо и стварамо наш сопствени садржај кроз претраживање.

У новим социотехнолошки условима аргументацијско мишљење се маргинализује: 1) све јача професионализација, фрагментација знања, 2) медијски вешар који у исту равн спаја шарлатана и мудраца, 3) офанзива маскираних, невидљивих твитераша, 4) светски економизам, глобализам.

Кључне речи: аргумент, јавност, политика, нови медији,.

Јована Костић

Одељење за филозофију
Филозофски факултет у Београду
kostic.jovana345@gmail.com

Катарина Максимовић

Институт за филозофију
Филозофски факултет у Београду
katamax21@gmail.com

Знање да и знање како у математици

У овом излагању, разматра се однос између традиционалних и савремених приступа у филозофији математике, пре свега с обзиром на разумевање природе математичког знања. Традиционално, математичко знање је схватано као познавање појмова, дефиниција, аксиома и теорема одговарајуће области, као и њихових међусобних односа. Ово знање може се представити унутар формалних система које користе логичари. У овим системима, математичко знање је инкорпорирано кроз аксиоме и дефиниције, док је процес закључивања из аксиома, путем логичких правила, приписан логичкој структури самог система. Овакво схватање математичког знања рађа традиционална филозофска питања, попут природе математичких објеката на које аксиоме и теореме реферирају, као и могућности њиховог истинског сазнања.

Савремени трендови у филозофији математике преиспитују ово традиционално разумевање. Ови трендови се могу посматрати као одговор на незадовољство математичара начином на који се њихово знање представља кроз формалне системе. Савремени приступи фокусирају се на математичку праксу и активности које се дешавају у самом процесу математичког рада. Основна разлика овог приступа у односу на традиционални је у томе што се математичко знање не види само као скуп теорема, већ првенствено као знање како се те теореме доказују. Ово подразумева развој различитих вештина, од којих логичко расуђивање представља само један аспект.

У процесу доказивања теорема, математичари користе различите методе, стратегије и начине разматрања релевантних појмова. Важну улогу у овом процесу играју апстракција и генерализација – које омогућавају напредак у разумевању математичких појмова, као и способности као што су интуиција, визуализација и употреба аналогичности. Овај приступ показује да прави напредак у математици не лежи само у откривању нових теорема, већ, и пре свега, у проналажењу нових начина разматрања и решавања проблема. То укључује развој нових начина мишљења и метода које се могу примењивати у различитим ситуацијама.

Кључне речи: математичко знање, знање да, знање како, теореме, докази.

Слободан Кањевац

Српско филозофско друштво

ПОЈАМ „ТРАДИЦИЈЕ“ У ХЕРМЕНЕУТИЧКОМ КЉУЧУ

У раду испитујемо овај појам као вредност, али и као културну чињеницу.

Тим разматрањем осврнућемо се на важност традиције у васпитном и образовном смислу; односом традиције и слободе, традиције и прогреса. Посебно се бавимо њоме као *подстицајем за развој појединца*, социјалне групе, заједнице и народа. Поред тога, овим појмом у историјском контексту бавимо се и тако што показујемо *слабости некритичког односа* у пројектима будућности, услед нетачног позиционирања традиције, при чему когнитивни дефицијенс компромитује добру или племениту намеру и циљ.

Свест о традицији, посебно, постављамо и као услов за разумевање и тумачење друштвених, научних, културних феномена и у оном смислу у којем га истиче *филозофска херменеутика*, а бива и као један од три кључна појма у филозофији Х.Г.Гадамера у 20. веку.

Кључне речи: Традиција, разумевање, тумачење, вредност, историја, знање, пројекат.

THE CONCEPT OF “TRADITION” IN A HERMENEUTICAL KEY

In this paper, we examine the concept of tradition both as a value and as a cultural fact. Through this inquiry, we reflect on the importance of tradition in educational and pedagogical terms, as well as on the relation between tradition and freedom, and tradition and progress. Particular attention is given to tradition as a *stimulus for the development of the individual*, the social group, the community, and the nation. Furthermore, we address this concept in a historical context by showing the *weaknesses of an uncritical attitude* in future-oriented projects that arise from a misplacement of tradition, where cognitive deficiency compromises a good or noble intention and goal.

We also present awareness of tradition as a condition for understanding and interpreting social, scientific, and cultural phenomena – in the sense emphasized by *philosophical hermeneutics*, where it stands as one of the three key concepts in Hans-Georg Gadamer’s 20th-century philosophy.

Keywords: Tradition, understanding, interpretation, value, history, knowledge, project.

Катарина Ђурђевић,
докторанд филозофије
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
djurdjevic.katarina.1990@gmail.com

***Δίκη* и *τέχνη*: традиционално значење и савремени контекст**

У античком епохалном склопу *δίκη* означава непревладиви поредак, било да се он разуме као *божанска* сила или у смислу испостављеног социјалног склопа. На пример, у Есхиловој *Орестији*, *Δίκη* се појављује на двојак начин: као *божанска правда*, односно *ред* и *закон*, али и као *осветница*, дакле у једном магијско-демонском склопу. Према томе, Есхил у једном смислу *Δίκη* представља као силу, а у другом као узор за *σωφροσύνη*, односно као парадигму упућености на меру која претходи индивидуалном избору. Та се двосмисленост такође показује у Софокловој *Антигони*, где *νόμος* има два значења: у једном стиху Креонт, одговарајући хоровођи, *νόμος* разуме као заповест владоца државе, док, пред крај пете епизоде, поново, као митску силу, које се треба плашити. Један пол трагедије одређује свеприсутна божанска нужност, а на другој страни ова нужност бива разумевана као *θέμις*, *ред*, који захтева ваљано промишљање. Нужност тиме постаје *φύσις*.

Са друге стране, *τέχνη* подразумева не само умеће, на шта упућује Аристотелово одређење овог појма: *τέχνη* је исто тако и знање и *лукавство* да се делује у уским оквирима изван природног поретка. Антички епохални склоп одређује равнотежа *δίκη* и *τέχνη*, јасна подела на оно што може и на оно што не може да буде другачије. Ова равнотежа одређена је од стране *δίκη*, која се као непревладива парадигма протеже и на подручје праксе, као *примат мере*. О томе сведочи већ Пиндарова изрека: *γενοὶ οἷός ἐσσι μαθῶν*, „постани оно што јеси“. Насупрот томе, у склопу Модерне, важи обрнути императив: знање којим се природа подређује људским интенцијама и политичко деловање – подразумевају примат мерења над мером, ауто-номију.

Нововековни обрт доводи до промене односа *стварног* и *могућег*. Бити аутономан, значи изаћи из подручја стварног. Из античког ракурса, аутономност је *ἡ στέρησις* (лишеност), па бити аутономан значи бити *немогућ*. Насупрот томе, у модерном контексту, *могућност* није уоквирена актуалношћу. Ауто-номос, оличен најпре у картезијанском субјекту, заправо *производи δίκη*, као *закон* у природи и *по-редак* у људским релацијама. Самим тим, измењен је и карактер технике. *Τέχνη* више није *могућност произвођења (ποίησις)*, него *произвођење могућности*. Слика ове епохалне промене оставља недоумице: Да ли је *δίκη* и у савременом контексту, на другачији начин, такође непревладива сила или парадигматични оквир? Уколико је *τέχνη* ослобођена примата актуелног, ако је изашла из уских оквира могућег – да ли се на тај начин еманципује и од *лукавости*, као настојања да се заобиђу *закон* и *поредак*?

Кључне речи: *δίκη*, *τέχνη*, *νόμος*, ауто-номија, *закон*, *ред*.

Dr Srđan Damjanović

Karlovačka gimnazija

Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu

ALTISER? STALJINISTA! SIGURNO JEDAN STALJINISTA

Apstrakt: Tekst se bavi revalorizacijom kritike Altiserove filozofije koju su tokom proteklih decenija uputili predstavnici jugoslovenske praksis filozofije – Gajo Petrović, Danko Grlić, Rudi Supek, Milan Kangrga, Predrag Vranicki i Zagorka Pešić Golubović. Njihova osnovna ocena svodila se na kvalifikaciju Altisera kao „staljiniste“, čime je, bez dubljeg razmatranja, zatvorena mogućnost produktivnog suočavanja s njegovim teorijskim nasleđem. Posebno se osvrćem na slučaj kada su Kangrga i Supek odbili da u međunarodno izdanje časopisa *Praxis* uključe jedan Altiserov tekst – čin koji pokazuje granice njihove doslednosti u „kritici svega postojećeg“. Zastupam tezu da antihumanističko stanovište i strukturalistički obrt u Altiserovoj misli, naročito u pogledu pojmova subjekta, istorije i structure, osporava osnovne pretpostavke praksis filozofije. Optužba za staljinizam, iako politički značajna, u filozofskom smislu prikriva dublji sukob oko odbacivanja hegelijanske dijalektike i teorije otuđenja. Analiza stoga ukazuje na teorijsku ograničenost praksis kritike, ali i otvara prostor za savremenije čitanje Altisera, izvan ideoloških polarizacija koje su oblikovale jugoslovenski intelektualni kontekst šezdesetih i sedamdesetih godina.

Ključne reči: Luj Altiser, dogmatizam, staljinizam, strukturalizam, staljinistički pozitivizam, kritika, praksis filozofija, humanizam.

ALTHUSSER? A STALINIST! CERTAINLY A STALINIST

Abstract: This paper is a reevaluation of the critique of Althusser's philosophy articulated over the past decades by representatives of Yugoslav Praxis philosophy—Gajo Petrović, Danko Grlić, Rudi Supek, Milan Kangrga, Predrag Vranicki, and Zagorka Pešić Golubović. Their principal assessment amounted to the characterization of Althusser as a “Stalinist,” thereby foreclosing, without deeper consideration, the possibility of a productive engagement with his theoretical legacy. Particular attention is devoted to the case in which Kangrga and Supek refused to include one of Althusser's texts in the international edition of the journal *Praxis* – an act that reveals the limits of their consistency in the “critique of all that exists.” I argue that the antihumanist position and structuralist turn in Althusser's thought, especially with regard to the concepts of subject, history, and structure, fundamentally challenge the basic premises of Praxis philosophy. The charge of Stalinism, though politically significant, philosophically obscures a deeper conflict over the rejection of Hegelian dialectics and the theory of alienation. The analysis therefore points to the theoretical limitations of Praxis criticism while also opening the space for a more contemporary reading of Althusser, beyond the ideological polarizations that shaped the Yugoslav intellectual context of the 1960s and 1970s.

Keywords: Louis Althusser, dogmatism, Stalinism, structuralism, Stalinist positivism, critique, Praxis philosophy, humanism.

Александар Турукало

Професор филозофије у гимназији *Јован Јовановић Змај* у Новом Саду

aturukalo@gmail.com

Ко су савременици савремене филозофије?

Сажетак: Уводни пасус позивног писма на овај скуп заиста одсликава савременост позиције филозофије. Ако постоји актуелна тема за филозофско промишљање, онда је то ова, иако је процес тог истог промишљања потпуно ирелавантан како за стварност као такву, тако и за интенције стварно савремене филозофије на крају првог квартала 21. века. Да ли ми, овде окупљени припадамо уопште савременом тренутку филозофије или само са њом делимо просторно – временски оквир историјског тренутка? Да ли смо савременици савремене филозофије или се наш филозофски простор налази у неком другом историјском тренутку? И да ли мислимо и говоримо о овом односу традиције и савремености са позиције савремености или са позиције традиције и на који начин ове позиције представљају предестинацију нашег мишљења?

Уводни пасус позивног писма нам сугерише две могуће позиције савремене филозофије према традицији – отпор и рехабилитацију. Да ли можда постоји и нека трећа позиција савременог филозофског мишљења према традицији? По мом суду таква позиција постоји и актуелна је – индиферентност. Крајњи домет те индиферентности често јесте феноменолошка анализа појмова традиционалне филозофије.....

Постоје две могуће позиције унутар савременог тренутка филозофије који можемо да заузмемо. Тај тренутак је развучени замагљени простор између тезе и антитезе како у дијалектичком развоју филозофије тако и у дијалектичком развоју стварности. Хаотични карактер света који је сав у догађају, угибању, промени је место боравка два типа филозофа. Први су савременици савремене филозофије и имају потпуно индиферентан однос према традицији. Она их једноставно не занима. Нова софистика царује на западу, филозофи објављују књиге, постају терапеути, саветници у ИТ индустрији, на факултетима се баве проблемима етике у вези са вештачком интелигенцијом. Друга је позиција оних који су се са филозофском традицијом упознали још на студијама. Која је њихова позиција Да ли су они уопште савременици савремене филозофије?

Кључни појмови: Разломљени и замагљени простор филозофије и саме егзистенције првог квартала 21. века између тезе и антитезе. Савремена позиција филозофа утемељених у традицији – сврха без сврхе, Нигдина, недођија као простор егзистенције филозофа утемељених у традицији, Блудни ум

Филозофска антропологија у доба „антропоцена“

Сажетак: Средином 20. вијека, филозофска антропологија као интердисциплинарна филозофска дисциплина, али и као „мисаони правац“ у 20. вијеку (како је данас види Јоаким Фишер), прошла је свој зенит. Тема Кантовог четвртог и темељног филозофског питања, „шта је човјек?“, напрасно је напуштена под притиском тзв. методолошког антихуманизма који је најављивао „децентрирање“ човјека, његову „застарјелост“ и његов скори крај. Но, од почетка деведесетих година прошлог вијека па до данас, филозофска антропологија и питање о човјеку доживљавају праву ренесансу. Традиција филозофске антропологије поново је успостављена захваљујући новом „антрополошком обрту“ који свједочимо. Живимо у доба „антропоцена“, као доба високе технологије која је човјека поново поставила у средиште ствари, али и угрозила његов идентитет. Скидање Адорновог вета са филозофске антропологије и излазак из Хајдегерове „мизантропологије“ показује се као неопходност времена у коме је изгубљена нормативна слика човјека. То је и прилика да се филозофска антропологија као дисциплина консолидује и потражи ослонац и оријентир у традицији филозофско антрополошког мишљења.

Кључне ријечи: антропоцен, мизантропологија, филозофска антропологија, технологија, М. Шелер, А. Гелен, Г. Андерс

Philosophical Anthropology in the Age of the “Anthropocene”

Summary: In the mid-20th century, philosophical anthropology as an interdisciplinary philosophical discipline, but also as a “line of thought” in the 20th century (as Joachim Fischer sees it), passed its zenith. The topic of Kant’s fourth and fundamental philosophical question, “what is man?”, was abruptly abandoned under the pressure of the so-called methodological antihumanism that announced the “decentering” of man, his “obsolescence” and his imminent end. However, from the beginning of the 1990s until today, philosophical anthropology and the question of man have been experiencing a true renaissance. The tradition of philosophical anthropology has been re-established thanks to the new “anthropological turn” that we are witnessing. We live in the era of the “Anthropocene”, an age of high technology that has once again placed man at the center of things, but also threatened his identity. Removing Adorno’s veto from philosophical anthropology and moving away from Heidegger’s “misanthropology” is shown to be a necessity of a time in which the normative image of man has been lost. It is also an opportunity for philosophical anthropology as a discipline to consolidate itself and seek support and a landmark in the tradition of philosophical and anthropological thought.

Keywords: Anthropocene, misanthropology, philosophical anthropology, technology, M. Scheler, A. Gehlen, G. Anders

Prof. dr Danijela I. Milinković
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Filozofski fakultet Pale
Katedra za filozofiju

Mr Mladen S. Milinković
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Filozofski fakultet
Doktorand na Doktorskom studiju filozofije

ŠTA JE FILOSOFIJA?

Apstrakt: U ovom radu pozabavićemo se pitanjem filozofije, odnosno pokušati da se približimo, koliko je moguće, do onoga šta ona zaista jeste. Mada, pitanje šta je filozofija može zvučati apsurdno, ali s obzirom na vrijeme u kojem se nalazimo, i uslovi i prilike u kojima se nalazi filozofija danas, odaju utisak da se to pitanje nekako samo po sebi nameće. Stoga ćemo napraviti analizu pojma “filozofija” tj. ukazati na šta se sam pojam filozofija odnosi. Takođe, nešto ćemo reći o ljubavi i mudrosti i ukazati kako se na te pojmove posmatra danas. Potom ćemo se osvrnuti na Fukoa i razmotriti njegova predavanja, ukazati na bitnost delfijske mudrosti “Upoznaj samoga sebe!”, kao na ono suštinsko i nužno koje upućuje na brigu o sebi. Na Sokratovom primjeru ćemo pokušati objasniti značaj onog izvjesnog saznanja koje je nužno za dostizanje mudrosti i istaći Sokrata kao jednu od najznačajnijih ličnosti u istoriji filozofije. Istaći njegov *daimonium* kao glas istinske mudrosti, koja ukazuje čovjeku da spozna sebe i da se brine o sebi. Zatim ćemo obrazložiti pojam “nefilozofija”, sagledavajući njegovu dvojakost i shvatiti ga kao filozofiju današnjice i pojasniti na šta se tačno pod tim misli. Ukazati na nužnost njenog prepoznavanja, kao onog suštinskog filozofskog, tj. onoga što se razlikuje, onog negativnog, koje nije i ne može biti. Takođe, ukazati na konsekvence koje proističu iz neprepoznavanja laži od istinske mudrosti, odnosno nefilozofije od filozofije i na taj način dobiti jednu jasniju sliku i približiti se odgovoru na pitanje: šta filozofija jeste?

Ključne riječi: filozofija, nefilozofija, Sokrat, mudrost, ljubav, istina, briga o sebi.

Petar Nurkić
Institu za filozofiju
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
petar.nurkic@f.bg.ac.rs

Tradicionalno i savremena shvatanja epistemičke normativnosti

Apstrakt: Normativnost uopšteno važi za jedan od naznačajnijih koncepata u filozofiji. Epistemička normativnost, sa druge strane, predstavlja predmet savremenijih rasprava. To ne znači da se epistemičkom normativnošću filozofi nisu bavili duže od dva milenijuma, već da je kao filozofski problem eksplicitno izdvojena tek u okviru rasprava između tradicionalnih i naturalističkih epistemologa. Najpre ćemo predstaviti raspravu o epistemičkoj normativnosti započetu Kvajnovim naturalističkim zaokretom (1969) kao odgovorom na ranija „treba“ pitanja u teoriji saznanja, prevashodno orijentisana ka načinima na koje možemo da dođemo do „znanja“. Nasuprot tome, Kvajn i savremeniji naturalistički epistemolozi (Kornblit, 2002; Saliven-Biset, 2014) predlažu da teorija saznanja ne treba da bude usredsređena na dolaženje do znanja, već na stvarne procese i mehanizme kojima formiramo verovanja. Na taj način ova rasprava je stvorila ono što se danas naziva „neidealnom epistemologijom“. Cilj rada je pregledni: (1) predstavljanje istorijskog konteksta u okviru kojeg je problem epistemičke normativnosti nastao, kao i (2) savremenih pokušaja da se on razreši.

Ključne reči: epistemička normativnost, tradicionalna epistemologija, naturalistička epistemologija, znanje, verovanje.

Traditional and Contemporary Conceptions of Epistemic Normativity

Abstract: Normativity in general is regarded as one of the most significant concepts in philosophy. Epistemic normativity, on the other hand, has become the subject of more recent debates. This does not mean that philosophers have not dealt with epistemic normativity for more than two millennia, but rather that it has been explicitly singled out as a philosophical problem only within the discussions between traditional and naturalistic epistemologists. We will first present the debate on epistemic normativity initiated by Quine's naturalistic turn (1969) as a response to earlier "ought" questions in the theory of knowledge, primarily oriented toward the ways in which we can arrive at "knowledge." In contrast, Quine and more recent naturalistic epistemologists (Kornblith, 2002; Sullivan-Bissett, 2014) propose that the theory of knowledge should not be centered on arriving at knowledge, but rather on the actual processes and mechanisms by which we form our beliefs. In this way, the debate has given rise to what is today called "non-ideal epistemology." The aim of the paper is a survey: (1) to present the historical context in which the problem of epistemic normativity arose, and (2) to outline contemporary attempts at resolving it.

Keywords: epistemic normativity, traditional epistemology, naturalistic epistemology, knowledge, belief.

